

A BÉKE ÉS A HÁBORÚ KÉRDÉSÉRŐL*

A Magyar Írószövetség képviselőjében jöttem Szegedre, hogy Önökkel együtt ünnepeljem meg a felszabadulás ünnepét. Ez a nap nekem személy szerint is ünnepem, mert háromszoros felszabulásom köszönhetem neki: felszabadultam, mint ennek az országnak a polgára; felszabadultam, mint író s majd harminc évi külső- és belső emigráció után felszabadultam, mint kommunista. Soha el nem múltó hálát és hűséget érzek ezért a Szovjetunió iránt.

A felszabadulás meghozta nekünk a békét. Erről a békéről szeretnék Önöknek néhány szót szólni, aki nemrég épp egy békekongresszusról érkeztem haza a lengyelországi Wroclawból, az értelmiség nemzetközi békekongresszusáról. Azt a néhány szót ismételném el, amelyet két évvel ezeiótt a debreceni író-összejövetelen mondtam el, az írókhoz címezve, de az egész országhoz intézve. Változatlanul, szóról-szóra ismétlem el, mert azok az okok, amelyek akkor a beszéd elmondására készítették, ma is változatlanul fennállnak, a lengyelországi kongresszus tapasztalatai szerint is.

*

Az embernek sokféle s bonyolult véleménye van a világ dolgairól. De talán nem tévedek, ha feltételezem, hogy mindannyiunkban, bajaink és örömeink alján egy közös, súlyos gond lappang, amely tekintet nélkül pártállásunkra, politikai véleményünkre, egyformán emészti teremtő kedvünket, egyformán szorongatja lelkiismeretünket: a béke és a háború kérdése ez.

Akik itt összegyűltünk, nagyrészt két világháborút értünk meg. A világ legsztelenebb pazarlásában vettünk részt és ha voltak is közöttünk, akik csak tanuként, s ha elmondhatjuk magunkról, hogy megfizettünk érte: de valamennyien viseljük a felelősséget. A felelősséget a múltért és hetediziglen a jövőért. Mert üres szó és henye gondolat volna a felelősség viselése, ha beérnök a büntudattal, amelyik nem igyekszik megváltani magát. Terméketlen önsanyargatás volna, ha nem válna példázattá és tanulsággá.

Ritka boldogtalan korban éltünk. Aki közülünk, gyerekként, csak bokáig állt az első világháborúban — amelyet egykedvű gúnnyal «kis világháborúnak» neveznek, mert csak 10 millió ember pusztult el benne — az ifjúkorára fejfel belenőtött a másodikba; de vannak közöttünk, akik mind a kettőben derékg álltunk. Az a véleményem, hogy aki ezt túlélte és író tudott maradni nemcsak mesterségből, hanem hivatásból

* Az író Szeged város felszabadulásának negyedik évfordulója alkalmából mondott beszéde.

is, az többé ebben az életben nem írhat le egy sort, amelyet ne festett volna meg a kiömlött vér, amelynek alján ne fortyogna a bűntudat, amelynek kezdetét és végét ne az az elhatározás szabályozná: hogy egy harmadik háborút nem akarunk megélni. S nemcsak személy szerint nem akarjuk megélni, hanem utódainkban sem, mert heteczízigen felelősek vagyunk.

Sokat beszélnek, írnak arról, s nem egészen jogtalanul, hogy nemzetünket sok más népnél kisebb felelősség terheii mind a két háborúért, hogy a magyar akarata ellenére sodródott bele mind a kettőbe, szerencsétlen történelmi körülmények nyomására s hogy a nép s a háborúra szorító bitang uralkodó osztályok között nagyobb volt nálunk az ellentét, a kettő történelmi akarata eltérőbb, mint más nemzetekben. Ha ez igaz, akkor bennünket, magyar írót a többi nemzet írójánál kétszeresen súlyosabb felelősség terhel. Súlyosabb, mert nem tudtuk megfogalmazni a nép akarátát, nem tudtuk öntudatosítani benne szándékait, nem tudtuk felébreszteni torpadtságából és mert hallgatásunkkal, közönyünkkel, vagy fásultságunkkal az urak székerét toltuk, *a nép ellen* akaratlanul bűnpártolói lettünk a háborúnak. És ezért kellett eltűnnünk, hogy a nemzet a legsutább, szánalmasabb szerepbe öltözzék be, amely csak azért nem volt szánandó, mert eredményeiben olyan felháborító volt: a kedvetlen harcosé, aki tudja, hogy veszített ügye van, a zsoldosé, aki tudja, hogy nem kapja meg a zsoldját, és az öngyilkosé, aki nem tudja, hogy miért ugrik a kútba. Ezt kellett végignéznünk, mert száz éve, kevés kivétellel, szótlanul néztük azt, ami történt, s ha szóltunk, rosszul vagy későn tettük.

Felteszem a kérdést: akadhat-e egyetlen író, aki méltó e névre s akadhat-e különösen magyar író, aki hasonló helyzetben, két világháború tapasztalataival a bőrében, most merné vállalni a néma tanú szerepét? A két háború előtt felhozhatta mentségére, hogy a kor szelíd felszíne elringatta, de akadhat-e ma e névre méltó író, aki számotvetve a multtal, ne igyekeznék szembenézni a jövővel? Aki ne iparkodnék megvizsgálni, hogy a világ miért vált négy éven és hat éven át dühöngő örültek korcsmájává, hogy nemzete mint került bele ebbe a vitustánchba és végül miként eshetett, hogy maga oly rosszul szolgálta a világot, népét és önmagát.

Négy évvel a világháború kitérése előtt, 1935-ben Babits Mihály egy békekiáltványt írt, amelyet a Népszövetséghez akart elküldeni: Terve az ellenforradalmi országban nem valósulhatott meg. Babits nem volt szocialista, de a háború okainak vizsgálatában elérkezett oda, hogy teljes meggyőződéssel, világosan és félreérthetetlenül leírhatta:

«A mai háború nem otthonunk védelmét, hanem otthonunk áldozatuldobását jelenti. Éppen ezért hangos szóval ítéljük el azt is, aki a háborút, vagy háborús érzületei nemzeti jelszavak szép köpenyébe takarja. Az új világháború nem nemzeti, hanem nemzetközi ügy: nemzetközi üzletsoportok és érdekszövetségek harca. A szegény nemzetek csak mint áldozatok kerülnek bele. Aki a nemzet szent nevét kéveri ezekben az aljasságokban s az emberiség ellen készül merényletet nemzeti frazeológiával szépíti: a mi szemünkben nem lehet más, mint hazaáruló és nemzetgyalázó.»

Négy évvel a háború kitörése előtt szólalt meg ez a hang. S ma, négy évvel a háború után kötelességemnek érzem újra megszólaltatni. Oly erősen, ha lehetne, hogy túlkialtsón egy másik hangot, az atom-bomba robbanásának a hangját. S csatlakozni szeretnék Babits hangjával, a magaméval, valamennyiünkével, annak az egyetlenegy politikai hatalomnak a hangjához, amely ma egyedül áll ki a békéért, felszabadítónknak, a Szovjetuniónak a békeszavához.

Ma egy harmadik világháború lehetőségét mégcsak megemlíteni is olyan káromlása a tisztességnek, a józan észnek és az emberiség erkölcsi erejének, oly felmagasztalása a béctelenségnek, a butaságnak és a gonosziságnak, hogy az ember belepirul, hacsak kimondja is a szót. De nekünk írónak vállalnunk kell ezt a szégyenteljes feladatot is; túlsokat vétettünk renyheségünkkel és felelőtlen optimizmusunkkal.

Lehetetlen fel nem ismerni, hogy mindaz, ami ellen mi küzdünk, a faji elvakultság, a nacionalista gőg, a társadalmi elnyomás, a tőke kapzsisága, az tehát, amit politikai köznyelven ma fasizmusnak nevezünk, újra ökölbe szorítja kezét. Egy célirányos politikai akarat szervekedik a nép, a népek ellen, tapasztalatainak minden mesterfogásával, évszázados gyakorlatban szerzett ravaszságával. Önmagában véve nem volna ellenfél, ha nem szerződhetné fegyvertársaiként egyik oldalán az emberek közönyét, figyelmetlenségét, jóhiszeműségét, a másikon a nyomor és a szenvedés nevelte vak keserűséget és dühöt. A haza féltése nyilvánvalóan jogos és természetes érzés, de a hazafiúi aggodalom ürügyén ma már mindefelé új nacionalizmusok keletkeznek. Még egy háborúba akarnak taszítani bennünket? Még egyszer felszítani a faji gyűlöletet, a faji gőgöt, viszályt kavarni, egymás ellen uszítani a halálrafaradt embereket, azokat, akik végre dolgozni akarnának és a gyerekeiket felnevegni?

Újra Babitsot idézem:

«Talán egy új világháborútól reméljük visszanyerni azt, amit az első elvett? Nincs magyar, aki ezt kívánná... Nem bírhat haligatásra az a gondolat, hogy szavunk csak növeli a nyugtalanságot s úgysem tehet semmit a háborús végzet ellen. Nagyon jól tudjuk, hogy valamennyien, akarva, nem akarva állandóan teszünk valamit, ha nem ellene, akkor mellette. A beszéd maga itt már cselekedet és a nyugtalanság kötelesség. A háborút emberek csinálják, emberek készítik elő, egy emberi hangulat légkörében, amely előre belenyugszik s ezáltal lehetővé teszi. Minden szavunk erősítheti, vagy gyöngítheti ezt a hangulatot; aki legkisebb közülünk, az is hozzájárul észrevétlenül az általános hatáshoz.»

Nincs magyar, aki egy második világháborút kívánna, mondja Babits. Tudjuk, hogy sajnós volt és attól félek, hogy ma is akad s hogy még többen vannak, akik kötélnek állnának, nemcsak nálunk, hanem szerte az egész világon. Ezek ellen, a háborút előkészítő utolsó pokolfajzat ellen, a kufárok ellen, akik nem sajnálják a más bőrét, akik gyávábbak, mint maga a gyávaság, akik a haszonért az anya méhéből eladnák a magzatot, ezek ellen nekünk írónak, a világ minden e névre méltó írójának össze kell fognunk. De idejében, amikor még nem késő. A körműkre kell néznünk, szemmel kell tartanunk azt az egész alattomos szellemi munkát, amellyel az embereket megkörmölyézik, végighajszol-

ják minden, a háborút megelőző lelkiállapoton és amikor a visszafelé út már járhatatlanná válik, beletaszítják őket a gödörbe. Szinte észrevétlenül, lassan viszik a világot a háborúba és ezért kell őket még az út egelején megállítani. Munkánkhoz türelem, kitartás és szenvedély kell és az a meggyőződés, hogy az ember eredendően jó és méltóbb sírhelyet érdemel, mint a gázkamra, a bombatölcsér, vagy egy beomlott pince.

Aki ma a békét védi, az nemcsak az emberi tisztességet, de az életét is védelmezi.

DÉRY TIBOR

A TÁJ HÁROM ARCA

*Kendőjéből kibontja tagjait
a táj s mint szűz, halványan lép elém,
megrezzenti szempilla-gallyait
s a reggelt hozza nedves tenyerén.*

*Az álmodó folyó partjára ül ;
mosolygó, képpel fölébreszti azt.
A vízbe lassan övig lemerül
s lubickol míg az éj rá nem riaszt.*

*Szurokfényű hajába harmatos
testét talpig befonja, mint a báb
s reggelig álmodik csodálatos
álmot s holnap ragyogva száll tovább.*

ZOMBORI IMRE

ZÁPOR

*Most millió fonállal egybeölt
a szorgos zápor földet és eget,
vastag felhőket füstölög a föld
s az ég esővásznaikat tereget.*

*Mint ázott puli szaladna a táj
meleg vacokba lenyalni magát ;
tengert játszik a guggoló lapály ;
ijesztgeti a kis vadalmazfát.*

*Vizes kalap alól meresztgeti
egy vedlett ház rövidlátó szemét ;
a kémény kék tömjénét lengeti,
a csipős füstöt, hadd sírjon az ég!*

*Kerekedik a gazda képe : nő
vetése ; millió bátor kalász
most talpraáll ; tetlen búvik elő
a kóbor nap és ránevet a ház.*

ZOMBORI IMRE